

Hovedforfatter Jess Jessen-Klixbüll, samt Gert Juhl, Jens Frio Schou Hansen og Kim Schmidt

Skonnerten Alexanders forlis ved Læsø november 1856

Fundet af vraget

Vraget af skonnerten Alexander blev fundet af dykkerne Kim og Anders Schmidt fra Undervandsgruppen Aps den 18. juli 2019. På basis af luftfotos havde de set, at det var ét blandt flere vrage, der lå på Mellemflakket mellem Anholt og Læsø. Afstanden til Hornfiskrøn er omkring 10,7 km og til Bløden Hale 14,2 km. Anders Schmidt foretog dykningen på det meget nedbrudte vrage, der ligger på cirka 4 meters dybde. Murstenslasten ses tydeligt, og det er stenene, der danner grundlag for identificeringen af fartøjet.

Skib og besætning

Den svenske skonnert Alexander af Gullholmen i Sverige afgik fra Flensborg i november 1856 med en ladning mursten med Göteborg som rejsemål. Om bord var den 40-årige Kaptajn Lars Jönsson og hans ældste søn Johan Adolf Jönsson (15 år), styrmand Jacob Jönsson (35 år), matros Martin Abrahamson (22 år), jungmand Johan Johanson (21 år), kok Olaus Jonson og passager Hans Lungquist.

Strandingen – skibet forlades

Tirsdag morgen den 11. november 1856 mellem kl. 6 og 7 stødte skonnerten på "Mellemflakket" syd for Læsø i stormvejr med frost og snefygning. Besætningen valgte på grund af vejret at blive om bord i skonnerten indtil næste morgen ved samme tid. Så satte de storbåden i vandet, og alle 7 mand gik ombord. De nåede i land ved 9-10-tiden om formiddagen. Inden de nåede i land, faldt kaptajnen Lars Jönsson syg om i båden og var død, da de ramte stranden. De seks øvrige begav sig nu på vandring i storm og i et tykt snefog, uden at de vidste, hvor de var. Da de havde gået omtrent en halv time, faldt kaptajnens søn Johan Adolf død om i stranden og blev efterladt.

For at redde livet måtte de øvrige fortsætte, og hen på natten mellem onsdag og torsdag blev matrosen Martin og jungmanden Jan så syge, at de måtte slæbes af sted af de andre, men mellem kl. 23 og midnat faldt de døde om. De sidste to af besætningen, styrmanden Jacob, kokken Olaus og passageren Hans Lundquist, blev endelig torsdag den 13. no-

Resterne af vraket er begroede af tang, og der er ren sandbund omkring. Foto: Anders Schmidt

Murstenslasten med snorlige rækker af gule sten. Foto: Anders Schmidt

vember om formiddagen, omkring 24 timer efter de var kommet i land, mødt af en af øens beboere og bragt i hus.

Strandingen opdages fra Læsø

Allerede om onsdagen den 12. november havde strandfoged Johannes Skou anmeldt til politimester Herholt, at han havde observeret et strandet fartøj henimod to mil syd for øen, men under en sådan stærk nordøststorm og snetykning, at det ikke var muligt fra land at foretage sig noget med hensyn til strandingen.

Den 13. november begav politimesteren sig til strandfogedens bolig i Byrum, hvor han fandt to fra fartøjet, Olaus Jonson og Hans Lungquist. Her erfarede han, at skibets styrmand Jacob Jönsson sammen med strandfogeden og to af øens beboere samt en Wige Lagne var ude for at hjembjærge ligene af skibets fører, dennes søn og to af besætningen. Politimesteren beordrede lægen til stede for at syne de døde og undersøge, om der muligvis kunne være håb om at bringe dem til live, og til at tilse de levende, hos hvilke der kunne være frygt for koldbrand.

Politimester Herholt begav sig næste dag til Østerby og fik forklaring af strandfoged Johannes Skou og forbjærger Lyder Deth. Deth forklarede ifølge strandingsprotokollen: *at han tirsdag den 11. november i enkelte øjeblikke havde observeret et fartøj, men om det lå for anker eller var strandet kunne han ikke iagttage. Både den 11. og den 12. november var det så "skærigt" et vejr, med storm og snefog, at han intet havde kunnet foretage sig. Da vejret den 13. blev bedre begav han sig med tre både ud til fartøjet. De nåede frem ved solnedgang og fandt fartøjet forladt*

Søkort over Læsø fra 1886, hvor grundstødningen på "Mellemflakket" er markeret.

af mandskabet. Skonnerten var krænget over på siden og lå så dybt under vand at dækket var to fod under. Lugerne og ruffet var afbrækket og bortskyllet. Bådene bjærgede det løbende gods og sejl de kunne og bragte det til Østerby.

Foreløbigt søforhør

Den 15. november 1856 mødte politimesteren op på strandfoged Johannes Skous bolig i Byrum for at modtage foreløbig forklaring om denne stranding og det bjærgede mandskab. Først forklarede styrmand Jacob Jönsson sig, herunder: *at han sammen med Strandfogeden og to af øens mænd med hest og vogn torsdag den 13. havde begivet sig ud for at finde kaptajnen og de øvriges legemer og bringe dem til huse. De tre mand kunne ikke findes og de antog at den mand*

Maleri af professor August Schiøtt (1823 -1895) "Fiskerhus fra Læsø". Privat eje

der lå nærmest søen (sønnen) var skyllet bort og at de to andre under det vedvarende snefog var tildækkede, så at de, der desuden er ubekendte med lokaliteterne og således ikke kunne opgive de steder hvor de henligger, ikke kunne finde dem. Styrmanden var nu så mat, at han ikke kunne udholde mere strabads og måtte køres hjem og ikke kunne komme med til båden hvor kaptajnens lig henlå.

Styrmanden bemærkede også: *at skibet ikke havde sigte på noget fyr og således intet havde på disse at klage.* Herefter blev kokken Olaus afhørt og forklarede det samme. Endelig blev passageren, der lå syg til sengs, afhørt. Han forklarede tilsvarende.

Til sidst fremstod strandfoged Johannes Skou, der forklarede: *at han onsdag eftermiddag den 13. november, sammen med strandfoged Feodor Høyer Thomsen og husmand Jens Larsen Andreassen og efter*

at den svenske styrmand var sendt i seng, havde begivet sig ud til fartøjets båd for at bjerge kaptajnens lig. Men på grund af, at det var ved at blive nat, højvande samt islag, var det ikke muligt at føre liget med tilbage. De indskrænkede sig derfor til at bjerge de genstande af værdi som han havde hos sig. Hans skrivepult, kikkert og rede penge i alt 230 rigsdaler, som er overleveret til styrmanden, hos hvem de indtil videre er i bevaring.

Forklaringen er underskrevet af Herholt, J. Jönsson, Lyder Deth og Johannes Skou.

Om formiddagen den 17. november begav politimesteren sig til Østerby til Søren Jespersen Vorres pakhus og besigtigede det bjærgede. Søren Jespersen Vorre boede i 1854 på den matrikel, der i dag er Gammel Østerbyvej 12, og er i folketællingen fra 1850 anført som gårdmand, fisker, lods og husfader. Det bjærgede var: *6 sejl, 1 portlins, 6 stk. rigget tovverk, 1 stk. kagget bardun og 1 blok.*

Søforklaring

Den 21. november 1856 holdes der om eftermiddagen søforklaring på gården Østergaard i Byrum om skonnerten Alexanders forlis. I politimester Herholts fravær optager hans konstituerede fuldmægtig exand. Jur. Hoffmann søforklaring. Styrmand Jacob Jönsson har her fået kommissionær hr. Smith som bisidder, og han fremlægger de dokumenter, der er grundlag for skibsrejsen, og som er opskrevet af styrmanden efter hukommelsen, da skibsjournalen et gået tabt ved strandingen.

Styrmanden bekræftede tidligere rapporter, *samt tilføjede at kaptajnens lig blev begravet den 20. november på Byrum kirkegård.* Herefter bekræftede også kok Olaus Jonson ovennævnte forklaringer.

Styrmænd Jönsson bemærkede slutteligt, at han til affærens berigtigelse havde antaget vicekonsul Axelsen og hr. Smith som kommissionærer på stedet, og at kaptajn Petter Jönsson på Käringön ved Orust var medejer af det strandede skib. Forklaringen er underskrevet af *Hoffmann, Axelsen og Smith*, og som vidner *Johannes Skou og Søren Høllet Bak*.

Sagen om forliset afsluttes

Den 2. december 1856 kl. 2 om eftermiddagen fremstod for protokollen styrmænd Jacob Jönsson, der stadigvæk under ed forklarede, *at de af ham i hans anledning af 15. november som død anmeldte 3 mand af besætningen på skonnerten Alexander, kaptajn Lars Jönssons søn, Johan Adolp Jönsson, omtrent 15 år gammel, de døde onsdag den 12. november hen mod middag og Martin Abrahamson, omtrent 21 år, født på Islandsberg i Morlanda, samt Jan Johanson, omtrent 20 år, født i Lunden, Morlanda Sogn, hvilke begge døde mellem den 12. og 13. november aftrådte.*

Mursten fra skonnerten Alexanders last. Inskriptionen i stenene viser, at de formentlig var fra P.A. Petersens teglværk i Flensborg

Dernæst fremstod Olaus Jonson som bekræftede styrmændens forklaring.

Forklaringen blev underskrevet af politimester Herholt og som vidner H. Gydesen og Svend Sørensen. Som afslutning bemærkede Herholt: *Da intet videre er at bjerge fra skonnerten Alexander, sluttet hermed protokollen.*

Strandingen blev omtalt i Frederikshavns Avis den 20. november 1856, i Aalborg Stiftstidende den 22. november 1856, i Göteborgs Handels- Och Sjøfartstidende 27. november 1856 og i Post- och Inrikes Tidningen den 2. december 1856.

Fartøjet og rederne

Skonnerten Alexander blev bygget i 1840 i Svineviken på nordlige Orust i Sverige af skibsbygger Andreas Anderson. Det fik udstedt fribrev 218/1841, havde en tonnage på 42,36 læster og var sandsynligvis bestilt af Lars Jönsson og Petter Jönsson.

Den blev ombygget i 1854 i Tryckhålan på Orust af Jacob Gullbrandson til en tonnage på 55 læster, det vil sige en kapacitetsforøgelse på omkring 30 %. En læst er 5.200 pund, svarende til omkring 2.600 kilo. 55 læster svarede altså til en lastevne på omkring 143.000 kilo. Murstenene ombord i Alexander vejer omkring 1,9 kilo stykket. Hvis Alexander var fuldt lastet med disse sten, var der omkring 75.000 sten ombord. Til sammenligning går der til et parcelhus på 120 m² omkring 4-5.000 mursten, dvs. fuld last svarede til 15-16 huse.

Kaptajnen Lars Jönsson var en relativt velhavende mand, der ejede både skibe og jord. Som det fremgår af søforklaringen, ejede han skonnerten Alexander sammen med kaptajn Petter Jönsson på

Käringön ved Orust. Det var helt normalt at have spredt ejerforholdene til flere skibe, således at den økonomiske risiko ved et forlis blev mindre.

Lars Jönsson var født den 5. december 1816 og blev den 21. april 1840 gift med Inger Anna Andersdotter fra Gullholmen, Sverige. Inden forliset nåede de at få syv børn, hvoraf den ældste, Johan, døde sammen med sin far. De øvrige børns navne var Anna, Dorotea, Dina, Elise, Josefina og Johanna. Inger Andersdotter levede til den 9. november 1880. Hun blev 64 år og var enke i 24 år.

Styrmanden

Styrmanden Jacob Jönsson begyndte at sejle som ung mand med forskellige både. Han blev født den 18. juli 1821 i Morlanda, og den 1. marts 1853 blev han mønstret som styrmand på Alexander, som før nævnt et skib ejet af kaptajn Lars Jönsson, der havde tilknytning til Härmanö. I 1856 sejlede han som styrmand på den skæbnsvangre rejse med skonnernten Alexander. Da var han 35 år.

Efterkommernes familiehistorie fortæller bl.a:

”at kaptajnen og hans søn og Jacob reddede sig forkomne i land på Læsø. Jacob som var den der havde klaret sig bedst gik op på øen for at skaffe hjælp. Han hører en hund og møder en lods og dennes datter Dorthea, men da de kommer tilbage til stranden var både far og søn frosset ihjel”.

Af søforklaringen derimod ved vi ikke, hvem de tre overlevende fra forliset møder, og hvor de møder dem. Men positionen på vraget og den meget lange gåtur inden gør det sandsynligt, at de møder Halvor Halvorsen Thuren og dennes datter Dorthea Halvorsdatter omkring Jagtgården ved Gammel Østerby,

hvor Halvorsen ifølge folketællingen boede i 1856.

Hvis mandskabet er gået i land på Kringelrøn og efterfølgende videre over Langerøn og videre til Gammel Østerby, forstår man godt udmattelsen. Alternativt kan de være gået i land på Bløden Hale, og det bliver turen ikke kortere af. Vejr og vind kan have drevet båden begge steder hen. I Byrum / Hals kirkebog fra 1857 står der under den 17. maj 1857: *begraves der to unavngivne personer, 2 i søen fundne lig, og i anmærkningerne under samme: formodentlig fra et svensk fartøj strandet 10/11 1856 f.aa (forrige år)*. I samme kirkebog er der under skibsfører Lars Jönsson anført, *at han er død den 12. nov. og begravet den 17. nov. 1856. Føreren af Svensk Skonnert Alexandre af Uttavalle strandet for ... aften d 10/11 1856. Han var 45 år.*

Lodsen

Halvor Halvorsen Thuren er født omkring 1781. I folketællingen fra 1787 bor han i Hals Sogn hos moderen, Ane Marie Jensdatter Thuren, som står med 3 uægte børn på 18, 12 og Halvor på 7 år. Han boede i 1854 i Gammel Østerby og blev der anført som gårdmand, lods og husfader. Han blev i 1806 gift med Else Cathrine Jespersdatter Worre i Hals Sogn. Sammen fik de 8 børn: Jesper, Bøje, Søren, Ane, Halvor, Else, Halvor og til sidst datteren Dorthea Melchiorsdatter Halvorsdatter.

Fastlods Halvor Thuren blev ifølge Hof- og Statskalenderen for 1851 den 22. december 1850 udnævnt til Dannebrogsmænd. Han blev dekoreret samtidig med flere andre søfolk. Til sølvkorset var knyttet et legat, og han fik en pension på 50 rigsdaler i 1867. Halvor døde som 87-årig og blev begravet i Byrum.

I en dødsomtale i Aalborg Stiftstidende fra 17. marts 1868 stod der:

Den 6te ds. Døde på Læsø en gammel, særdeles hæderlig veteran, forhændværende lods og Vagerformand D. Halvor Thuren, i en alder af 87 år og efterladende en højtbedaget enke, med hvem han har været forenet i 63 år. Den afdøde kom allerede i 1797 til orlogs og gjorde i dette og de to følgende år tjeneste ombord på Fregatten Triton. I året 1800 var han ombord på linjeskibet Odin og i 1801 på kanonbåden Glückstad. Efter sin hjemkomst hertil har han i 56 år (fra 1809 – 65) været ansat ved Lods og Vagervæsenet, for hvilket han i mange år var formand. I 1850 benådedes han med Dannebrogmandenes hæderstegn. H. Thuren har i de sidste år af sit liv levet i meget trange kår, der dog lindredes ½ år før hans død, idet Ordenskapitlet tilflød ham 50 Rigsdaler årligt. At enken, der i mange år har været svagelig, kunne trænge meget til en understøttelse, er en selvfølge, og det tør håbes, at hun ikke bliver glemt, men at hun beholder en del af den pension, som afdøde ikke fik megen gavn af.

Lodsens datter

Dorthea bliver født den 15. september 1827 og bliver den 18. juli 1858 gift med styrmanden Jacob Jøns-son i Byrum Kirke. Da er de henholdsvis 37 og 31 år gamle. Noget må jo være sket, efter at Jacob kommer forkommen i land på Læsø, siden de omkring 1 ½ år senere bliver gift og rejser til Jacobs hjemsted i Sverige.

Jacob og Dorthea fik seks børn: Justus i 1859, Claudia i 1861, Victor 1864, Armanda i 1866, og Johan og Justina som tvillinger den 20. og den 21. juni 1869.

Det kan være Jacob og Dorthea med deres to ældste børn, Justus fra 1859 og Claudia fra 1861. Det er meget tidligt i fotografiets historie. Det kan også være med børnene Victor fra 1864 og Armanda fra 1866.
Foto: Privat eje

Dorthea døde den 9. april 1883 i Hermanø, Morlanda, Orust, Bohuslen i Sverige

Efterkommere efter Jacob og Dorthea har bidraget med billede af Jacob og Dorthea og oplysninger fra Sverige. De har været på besøg på Læsø flere gange og brugt Læsø museums lokalarkiv med Solveig Hansen som arkivjæger.

Båden ”To Brødre” fra Læsø

I forbindelse med bjærgningen fra skonnerten Alexander skete der endnu en uheldig hændelse. En lille båd fra øen, ”To Brødre”, der var på vej ud til

vraget af Alexander, kæntrade og drev bort, hvorved en mand og familiefader, gårdmand Mads Peder Sørensen, omkom.

Mads Peder Sørensen var født i 1804 i Vesterø Sogn og blev i 1824 gift med Kirsten Bjørnsdatter Dam, der var født i 1796. Sammen får de otte børn: Kirsten i 1824, Søren Peder i 1826, Jens i 1827, Poul i 1829, Gjertrud i 1832, Sørine i 1835, Kirsten i 1837 og Mads i 1840. Den ældste, Kirsten, blev i 1865 som 21-årig gift i Vesterø med Lars Søren Jensen Thuren.

Efterskrift

Ingen kan gøre sig helt klart, hvor svært, udmattende og dødeligt det har været først at gå på grund og forsøge at redde skibet med ankre; derefter gennemleve et døgn, hvor fartøjet nedbrydes og springer læk, op i en åben båd, med roning, kulde, snefygning i åbent hav for derefter at komme ind til land og ikke vide, hvor man skal begive sig hen, igennem snedriver, floeder og snefygning at forsøge at finde vej til beboelse fra Kringelrøn til stedet, hvor Jagtgården i dag ligger ved Gammel Østerby.

Tøjet, de har haft på, har været tunge søklæder, og fodtøjet sikkert store søstøvler. Utroligt, at de tre klarede det, og at styrmanden Jacob Jönsson allerede

om eftermiddagen igen tog ud for at lede efter de efterladte. Forståeligt, at han på et tidspunkt ikke kunne mere.

Læsøboerne havde øjnene med sig. De var tidligt ude for at observere, om der skulle være sket en strandning, og om der var overlevende fra besætningen.

Strandingsprotokollen giver et godt indblik i, hvor omhyggeligt øvrigheden behandlede strandingerne. De sikrede sig navne, forløb og dokumentation for det skete.

At styrmanden og den lokale Dorthea får hinden, mange børn og et langt liv sammen giver en god slutning på en grum historie fra virkelighedens Læsø i 1850'erne.

Kilder:

Arkiv: Læsø Birkedommer 1837-1892, serie Strandingsprotokol 1837-1892, Magasinenhed: 1849-1861, løbenummer 58, Fil navn Alexander. Transskription: Jens Frio Schou Hansen. Vragscan.dk og aviser ved Gert Juhl. Undervandsgruppen.dk ved Kim og Anders Schmidt. Personinfo fra Folketællinger og kirkebøger ved Solveig Hansen. Aernerne fra Gullholmen ved B. A. Ivarsson. Ordenskapitlet ved Jes Fabricius Møller.

Jess Jessen-Klixbüll bor på Læsø og er forhenværende direktør (1999-2012) for Færgeselskabet Læsø K/S. Har desuden en fortid som bl.a. ubådsofficer i Søværnet og direktør hos North Atlantic Prawns A/S og driver nu selvstændig konsulentvirksomhed inden for turisme og det maritime erhverv. I 2018 købte han Thorvald Hansens Tårn i Byrum.

